

компанії / И. Ивашовская // Управление компанией. – 2005. – №2. – С.8–10.

3. Кофман А. Введение в теорию нечетких множеств / А. Кофман. – М.: Радио и связь, 1982. – 228 с.

4. Мазур И. И. Корпоративный менеджмент: [справочник для профессионалов] / [И. И. Мазур, В. Д. Шапиро, Н. Г. Ольдерогге и др.]; под общ. ред. И. И. Мазура. – М.: Высш. шк., 2003. – 1077 с.

5. Трояновский В. М. Математическое моделирование в менеджменте / В. М. Трояновский. – М.: РДЛ, 2002. – 256 с.

УДК 338:662.763.3:339.9

В.В. Байдала, к.е.н.,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ

В.М. Бутенко, к.е.н.,

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Суми

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ РОЗВИТКУ БІОЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Анотація

В умовах доволі сильної залежності від імпорту енергоносіїв в Україні необхідно створювати умови для переходу до біоекономіки, заснованої на знаннях. Належний розвиток біоекономіки можливий в рамках відповідного правового поля. У статті проведено економіко-правовий аналіз нормативної бази забезпечення розвитку біоекономіки в Україні. Біоекономіка, заснована на знаннях, є інноваційною моделлю розвитку економіки. Визначено головні напрями державної інноваційної політики щодо розвитку біоекономіки. Зазначено основні недоліки існуючого законодавчого механізму. Запропоновано низку заходів, спрямованих на гармонізацію нормативно-правового забезпечення розвитку біоекономіки, що сприятиме реалізації ідей соціально-орієнтованої економіки, допоможе переходу від споживчо-хижацького ставлення до ресурсів навколишнього середовища до оптимального поєднання виробництва біоенергії та продовольства і збереження довкілля для прийдешніх поколінь.

Ключові слова: біоекономіка, відновлювані джерела енергії, законодавча база, альтернативна енергія, інноваційний розвиток.

В.В. Байдала, к.э.н.,

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,
г. Киев

В.М. Бутенко, к.э.н.,

Сумский филиал Харьковского национального университета внутренних дел,
г. Сумы

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОЙ АНАЛІЗ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ РАЗВИТИЯ БИОЭКОНОМИКИ В УКРАИНЕ

Аннотация

В условиях значительной зависимости от импорта энергоносителей в Украине необходимо создавать условия для перехода к биоэкономике, основанной на знаниях. Надлежащее развитие биоэкономике возможно в рамках соответственного правового поля. В статье проведен экономико-правовой анализ нормативной базы обеспечения развития биоэкономике в Украине. Биоэкономике, базирующаяся на знаниях, является инновационной моделью развития экономики. Определены главные направления государственной инновационной политики относительно развития биоэкономике. Указаны основные недостатки действующего

законодательного механізму. Предложено ряд мер, направленных на гармонизацию нормативно-правового обеспечения развития биоэкономики, которые будут способствовать реализации идей социально-ориентированной экономики, помогут переходу от потребительского отношения к ресурсам окружающей среды к оптимальному сочетанию производства биоэнергии и продовольствия и к сохранению окружающей среды для грядущих поколений.

Ключевые слова: биоэкономика, возобновимые источники энергии, законодательная база, альтернативная энергия, инновационное развитие.

Viktoriya V. Baidala, Candidate of Economics,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kiev

Vira M. Butenko, Candidate of Economics,
Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy

ECONOMIC AND LEGAL ANALYSIS OF THE REGULATORY FRAMEWORK FOR THE DEVELOPMENT OF THE BIOECONOMY IN UKRAINE

Annotation

It is necessary to create conditions for the transition to the knowledge based bioeconomy. Appropriate development of the bioeconomy is possible under the relevant legal framework. The article analyzes the regulatory framework that ensures the development of the bioeconomy in Ukraine. The knowledge based bioeconomy is an innovative model of economic development. The main directions of the state innovation policy concerning the bioeconomy are defined. The main disadvantages of the present legislative mechanism are shown. Measures for harmonizing on the legal framework of the development of the bioeconomy are offered. That contributes to the realization of socially-oriented economy ideas, helps the transition from robbery using of natural resources towards the optimal combination of bioenergy and food and preserves the environment for next generations.

Keywords: bioeconomy, renewable sources, legal system, alternative energy, innovative development.

Постановка проблеми. Найважливішим чинником розвитку будь-якої економіки є наявність дешевої та зручної енергетичної бази. У сучасному світі склалася ситуація, що характеризується використанням переважно вичерпних паливно-енергетичних ресурсів, при цьому загальний обсяг останніх невідступно підходить до межі, коли вони не зможуть покривати потреби в енергії. Враховуючи загрозу глобальної енергетичної кризи, що загрожує людству, актуальною проблемою наразі є формування такої системи енергозабезпечення, яка б відповідала, з одного боку, зростаючим потребам споживачів, а з іншого боку, як мінімум, не збільшувала б навантаження на навколишнє середовище, не зменшувала можливості життєзабезпечення для наступних поколінь. Тобто, мова йде про створення умов для переходу до біоекономіки, заснованої на знаннях. Це особливо актуально для України, яка доволі сильно залежить від імпорту енергоносіїв. Належний розвиток біоекономіки можливий в рамках відповідного правового поля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку біоекономіки, біоенергетики та екобіотехнології приділяли увагу такі вчені, як Г. Г. Гелетуца, Н. Б. Голуб, В. О. Дубровін, О. А. Ігнатюк, Г. М. Калетник,

Є. В. Кузьмінський, В. П. Кухар, М. П. Талавиря, О. М. Шпичак, О. В. Шубравська та ін. Зокрема, праці Г. Г. Гелетухи присвячені аналізу використання енергоносіїв в Україні, оцінюються перспективи та наводяться розрахунки доцільного використання біопалива в Україні [1]. Н. Б. Голуб, В. О. Дубровін, О. А. Ігнатюк, Є. В. Кузьмінський, В. П. Кухар досліджують питання становлення і перспективи розвитку екобіотехнології й біоенергетики, визначаючи принципову можливість і доцільність використання біоенергетичних підходів у розв'язанні енергетичних та екологічних проблем людства [2]. Г. М. Калетнік висвітлює науково-методичні, організаційно-економічні засади виробництва і споживання біопалив та інших нетрадиційних джерел енергії [3]. У працях М. П. Талавирі розглядаються сутність поняття біоекономіки, її місце в економічній системі суспільства, окреслюються перспективи, проблеми та завдання подальшого розвитку біоекономіки в Україні [4]. О. М. Шпичак аналізує основні економічні проблеми розвитку біоенергетики, зокрема дилему «їжа – паливо» [5]. О. Шубравська обґрунтовує концепцію біоекономіки як нової парадигми економічного розвитку, визначає переваги, основні напрями та рушійні сили глобальної біоекономіки [6].

Проте для ефективного розвитку біоекономіки, як і будь-яких галузей, необхідна наявність чіткої та прозорої нормативної бази. Для переходу до біоекономіки, на нашу думку, потрібні спеціальні нормативно-правові акти, за допомогою яких даний процес можна регулювати та стимулювати. Серед публікацій вчених, що досліджують розвиток біоекономіки, це питання залишається практично поза увагою.

Мета статті. Економіко-правовий аналіз нормативної бази, пов'язаної з енергозбереженням та розвитком біоекономіки в Україні, та формулювання пропозицій щодо її вдосконалення є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу. Норми права, що впливають на розвиток біоекономіки, містяться в багатьох нормативно-правових актах, які прямо не врегульовують дане питання. Сферу енергозбереження в нашій країні регулюють 7 Законів України, створено понад 50 нормативно-правових актів та 100 методичних документів, а також діють майже 40 національних (ДСТУ) та понад 60 міждержавних (ГОСТ) стандартів. Питання стосовно розвитку біоекономіки викладені в: 1) Конституції України, Земельному кодексі України, Водному кодексі України, Кодексі України про надра, Лісовому кодексі України; 2) низці Законів України: «Про енергозбереження», «Про альтернативні джерела енергії», «Про альтернативні види палива», «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу», «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично-

модифікованих організмів», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива», «Про електроенергетику»; 3) постановвах Кабінету Міністрів України: «Про комплексні заходи щодо реалізації Національної енергетичної програми України», «Про програму державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, малої гідро- і теплоенергетики», «Про питання обігу харчових продуктів, що містять генетично модифіковані організми та/або мікроорганізми», «Про комплексну державну програму енергозбереження України» та ін.; 4) рішеннях профільних міністерств та відомств, програмах обласних державних адміністрацій та адміністрації АР Крим, програмах міських, районних та селищних рад.

Як відомо, основним законом України є Конституція. В ній, а саме у статтях 13, 14, 16, визначено основні засади природокористування на території України; закріплено за народом України право власності на природні ресурси; встановлено механізми реалізації права власності на природні ресурси органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах, визначених законами України; зазначено соціальну спрямованість економіки природокористування та необхідність природозбереження [7].

Варто зазначити, що незважаючи на досить довгий перелік нормативно-правових актів, наведений вище, практика показує, що на сьогодні основним законом, який регулює відносини у сфері енергоефективності, залишається Закон України «Про енергозбереження». Він визначає правові, економічні, соціальні та екологічні основи енергозбереження для всіх підприємств, об'єднань та організацій, розташованих на території України, а також для громадян [8]. При цьому економічні важелі заохочення розвитку біоенергетики практично не закріплені законодавчо, що ніяк не сприяє переходу до біоекономіки. Біоекономіка, заснована на знаннях, є інноваційною моделлю розвитку економіки. Інноваційний шлях розвитку – це практично єдиний дієвий спосіб подолання технологічного відставання України від розвинутих країн світу. Вказаний шлях задекларовано на державному рівні – закони, постанови, укази, схвалена концепція розвитку національної інноваційної системи, стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, затверджена Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки». Основними орієнтирами для формування державної інноваційної політики є Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України, а також акти інноваційного законодавства.

Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технологічної сфери, створення умов для наукової та науково-технологічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку [9].

Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» визначає правові, фінансові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки в Україні [10]. У зв'язку з цим ми пропонуємо статтю 3 «Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період до 2020 року» даного закону доповнити пунктом «розвиток біотехнологій та біоекономіки».

Закон України «Про інноваційну діяльність в Україні» визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом. Встановлено принципи державної інноваційної політики, об'єкти та суб'єкти інноваційної діяльності [11].

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» створює правову базу для концентрації ресурсів держави на провідних напрямках науково-технологічного оновлення виробництва та сфери послуг у країні, забезпечення внутрішнього ринку конкурентною, наукомісткою продукцією та виходу з нею на світовий ринок [12]. Зокрема, в статті 4 даного закону «Стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011-2021 роки» зазначено, що стратегічними пріоритетними напрямами на 2011-2021 роки є: освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки, виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу; впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки. Як бачимо, біотехнологія та біоекономіка не є, на превеликий жаль, пріоритетними напрямами. Проте, оскільки власне біоекономіка базується на знаннях (Knowledge-Based Bio-Economy), причому знання ці стосуються широкого спектра нових питань розвитку біо-екотехнологій, сільського господарства та промисловості, лісівництва та рибництва тощо, то ми вважаємо, що біоекономіку слід віднести до пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні уже сьогодні.

Законом України «Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» визначаються положення, спрямовані на запровадження моделі сталого економічного зростання вітчизняних підприємств шляхом удосконалення структури їх основного капіталу та інтенсивного інвестування високотехнологічного виробництва. Згідно з цим законом, із загальної суми коштів, виділених на реалізацію даної комплексної програми, на удосконалення хімічних технологій, розроблення та застосування нових матеріалів, розвиток біотехнологій призначено лише 7,9%, на розроблення наукоємних технологій для розвитку сільського господарства і переробної промисловості – 1,8%, на застосування наукоємних технологій у сфері охорони навколишнього природного середовища та оздоровлення людини – 0,9 відсотка. Водночас, на машинобудування і приладобудування та розвиток металургії спрямовано 39,7 відсотка [13]. Такий розподіл коштів, на нашу думку, є неефективним: беручи до уваги, що машини, техніка, прилади тощо вітчизняного виробництва залишаються досить енергоємними як при їх виробництві, так і при експлуатації, така витрата коштів не призведе до бажаного результату. Оскільки біоекономіка є основою забезпечення економіки енергоресурсами в довгостроковій перспективі, то ми вважаємо за необхідне передбачити фінансування даного напрямку в більших обсягах (не менше 25% від загальної суми коштів, виділених на реалізацію даної комплексної програми).

Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» розкриває особливості запровадження спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності, оподаткування технологічних парків, їх державної підтримки [14]. У перелік технологічних парків, зазначених у цьому законі, бажано було б, на нашу думку, включити підприємства біотехнологічної галузі як основи для розвитку біоекономіки.

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технологічного та інтелектуального потенціалу України [15]. Вважаємо, що цей закон створює правове поле для розвитку трансферу біотехнологій і стимулює залучення інвестицій у біоекономічні галузі.

Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій [16]. Зокрема, у статті 7 даного закону зазначено, що з метою стимулювання розвитку депресивних територій можуть здійснюватись такі заходи: цільове спрямування державних капітальних вкладень у розвиток виробничої,

комунікаційної та соціальної інфраструктури; надання державної підтримки, у тому числі фінансової, малим підприємствам, сприяння формуванню об'єктів інфраструктури розвитку підприємництва, таких як бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні та консалтингові центри, венчурні фонди тощо. Пропонуємо доповнити частину 3 цієї статті пунктом «передбачити можливість державної підтримки (фінансування, податкові пільги тощо) для проектування створення агробіотехнологічних кластерів». Агробіокластер – це структурне утворення на основі географічної близькості, що об'єднує такі підприємства: одне або кілька біотехнологічних підприємств (ядро агробіокластера), котрі є конкурентоспроможними на ринку і виробляють якісну продукцію для потреб більшості підприємств кластера та інших суб'єктів ринку; науково-дослідні підприємства (установи), які ведуть наукові дослідження та водночас мають можливість швидко впроваджувати їх результати в практику виробництва комерційних продуктів; сільськогосподарські підприємства, підприємства лісового господарства, підприємства рибного господарства та інші, підприємства, що займаються збиранням та вивезенням побутових відходів, що є постачальниками сировини для біотехнологічних підприємств; а також населений пункт, який виступає одночасно географічно-просторовим базисом агробіокластера, постачальником трудових ресурсів, споживачем кінцевої продукції та, зрештою, реципієнтом соціо-еколого-економічних благ, що їх виробляє агробіокластер [17]. Таким чином, створення агробіокластерів приведе до підвищення економічної ефективності всієї системи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Існуючі нормативно-правові акти необхідно доповнити нормами прямої дії, що врегульовують пріоритетний розвиток біотехнологій та біоекономіки. Проаналізовані нами законодавчі акти потребують структуризації з метою підвищення ефективності дії та зменшення їх кількості. Основними напрямками державної інноваційної політики щодо розвитку біоекономіки повинні стати: підтримка фундаментальних досліджень, спрямованих на отримання результатів, які є революційними в біо-, нано- та інформаційних технологіях; збільшення фінансування пошукових науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт для створення нової техніки та технологій, направлених на гармонізацію взаємовідносин між людиною та біосферою; створення законодавчої та інформаційної бази, яка б забезпечувала економічну зацікавленість виробників у здійсненні інновацій на базі біо-, нано-, інфотехнологій. Таким чином, гармонізація нормативно-правового забезпечення розвитку біоекономіки сприятиме реалізації ідей соціально-орієнтованої економіки, допоможе переходу від споживчо-хижацького ставлення до ресурсів

навколишнього середовища в напрямку до оптимального поєднання виробництва біоенергії та продовольства і збереження довкілля для майбутніх поколінь.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у ґрунтовній розробці проекту Національної програми розвитку біоекономіки із залученням наукової спільноти, громадських організацій та державних структур за прикладом Європейського Союзу та Російської Федерації.

Список використаних джерел:

1. Гелетуха Г. Г. Энергия из биомассы: проблемы и перспективы [Электронный ресурс] / Г. Г. Гелетуха. – Режим доступа: <http://biomass.kiev.ua/images/conference/pdf/conference.pdf>
2. Екобіотехнологія та біоенергетика – проблеми становлення і перспективи розвитку / [В. П. Кухар, Є. В. Кузьмінський, О. А. Ігнатюк, Н. Б. Голуб] // Вісник НАН України. – 2005. – № 9. – С. 3–18.
2. Калетнік Г. М. Біопалива: ефективність їх виробництва та споживання в АПК України : навч. посібник / Г.М. Калетнік, В. М. Пришляк. – К : Аграрна наука, 2010. – 327 с.
3. Талавыря Н. П. Суть, проблемы и задачи развития биоэкономики в Украине / Н. П. Талавыря, В. В. Байдала, А. Н. Талавыря // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. – 2013. – № 6. – С. 23–26.
4. Шпичак О. М. Економічні проблеми виробництва біопалива та продовольча безпека України / О. М. Шпичак // Економіка АПК. – 2009. – № 8. – С. 11–19.
5. Шубравська О. Біоекономіка: аналіз світового розвитку та передумови для становлення в аграрному секторі економіки України / О. Шубравська // Економіка України. – 2010. – № 10. – С.63–73.
6. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
7. Про енергозбереження : Закон України від 01.07.1994 № 74/94-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
8. Про наукову та науково-технічну діяльність : Закон України від 13.12.1991 № 1977-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
9. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
10. Про інноваційну діяльність в Україні : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
11. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 №3715-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
12. Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій : Закон України від 09.04.2004 № 1676-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
13. Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 12.01.2006 № 3333-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
14. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 № 143-V [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
15. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
16. Байдала В. В. Агробіокластер як чинник підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора / В. В. Байдала, В. М. Бутенко // Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках : зб. матеріалів V міжн. наук.-практ. конф. (13–14 червня 2013 р., м. Одеса) / Одеський державний аграрний університет. – Одеса, 2013. – С.64–65.